

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики
Кафедра історії української літератури та компаративістики

Кваліфікаційна робота

з теми: **«БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА»**

Виконала:

здобувачка вищої освіти 2 курсу

групи Ukr1-M23

освітньо-професійної програми

Середня освіта (Українська мова і література)

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Деркач Мирослава Юріївна

Керівник:

Починок Л.І., кандидат філологічних наук,

доцент, завідувач кафедри історії української
літератури та компаративістики

Рецензент:

Кеба О.В., доктор філологічних наук,

професор кафедри германських мов і
зарубіжної літератури

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПОЕМИ «МОЙСЕЙ» ІВАНА ФРАНКА.....	7
1.1. Роль прологу в поемі «Мойсей»	7
1.2. Порівняння франкового Мойсея з біблійним Мойсеєм	17
РОЗДІЛ 2. РЕЦЕПЦІЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ ТА ОБРАЗІВ У ПОЕМІ «СМЕРТЬ КАЇНА».....	34
2.1. Роль біблійних образів у структурі поеми «Смерть Каїна»	34
2.2. Спокуса та гріх у «Смерті Каїна»	48
РОЗДІЛ 3. ІДЕЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ У ТВОРАХ «ВАРЛААМ І ЙОАСАФ» ТА «ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ».....	60
3.1. Аналіз моральних та етичних аспектів, що відображають християнський гуманізм.	60
3. 2. Суть та значення гуманістичних ідей у контексті християнської моралі.	74
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Іван Франко є однією з найвизначніших постатей української літератури, чия творча діяльність не лише збагачує набутки національної культури, а й служить важливим предметом для наукового аналізу. Однією з особливостей його художньої спадщини є глибоке проникнення в біблійні мотиви. Іван Франко не просто використовує біблійні сюжети та образи, але й трансформує їх, адаптуючи до власних етичних, філософських і соціальних концепцій. Він інтегрує біблійні наративи у своє бачення моральності, соціальної справедливості та особистісного розвитку.

Естетичні погляди Франка сформувалися під впливом духовних і культурних цінностей попередньої епохи. У своїх творах письменник звертався до біблійних образів і сюжетів, надаючи їм нового змісту, що відповідає викликам сучасності. Це дозволило йому глибше досліджувати питання національного розвитку, духовності та моральності. У складній соціально-культурній ситуації другої половини XIX століття, коли українська мова і культура перебували під тиском зовнішніх чинників, біблійні мотиви ставали основним інструментом для розкриття актуальних проблем епохи.

У цьому контексті, аналіз біблійних мотивів у творчості Франка є важливим для розуміння того, як митець може взаємодіяти з релігійними і культурними традиціями, щоб створити нові ідеї і погляди. Тому **актуальність теми дослідження** обумовлена необхідністю сучасного огляду творчості Івана Франка. В умовах глобалізації та культурної інтеграції, сучасні читачі і дослідники стикаються з новими викликами у сприйнятті класичних текстів. Розуміння біблійних мотивів у творчості Франка потребує переосмислення в контексті сучасних філософських, соціальних і культурних реалій.

Об'єктом дослідження є твори Івана Франка: «Мойсей», «Смерть Каїна», «Іван Вишенський»; дисертація «Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія».

Предметом роботи є художня інтерпретація та переосмислення Франком образів і сюжетів, взятих з Біблії та інших видань, що посідають високе місце в світі.

Досягнення поставленої **мети**, якою є всебічний аналіз біблійних мотивів у творчості Івана Франка, передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

- пошук біблійних мотивів у творчості поета;
- аналіз ролі прологу в поемі «Мойсей» і його функцій у створенні загальної концепції твору;
- порівняння образу Мойсея в поемі Франка з біблійним Мойсеєм;
- визначення та інтерпретація біблійних образів у поемі «Смерть Каїна»;
- вивчення теми спокуси і гріха в контексті біблійних мотивів і їхнього відображення у творчості Франка;
- оцінка ідей християнського гуманізму в творах «Варлаам і Йоасаф» та «Іван Вишенський»;
- аналіз моральних та етичних аспектів, що відображають християнський гуманізм;
- виокремлення значення гуманістичних ідей у контексті християнської моралі;
- визначення впливу біблійних сюжетів на формування філософських і моральних концепцій Івана Франка.

Джерельна база. Твори Івана Франка: «Мойсей», «Смерть Каїна», «Іван Вишенський»; дисертація «Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія». Лексикографічні джерела: тлумачні, релігійні, філософські словники, словники символів.

Теоретико-методологічну основу роботи склали наукові дослідження таких вчених: Арсена Каспрука, Оксани Забужко, Романа Гром'яка, Сергія Єфремова, Володимира Гнатюка, Тетяни Гундорової, Василя Щурата та інші.

У роботі застосовано загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, порівняльно-історичний), власне літературознавчі **методи**. Основним методом є компаративний аналіз, за допомогою якого продемонстровано вміння Франка створювати сюжети на основі власних міркувань, вдало передавати власні переживання через художнє слово, а писати новий якісний твір на основі відомого сюжету, направляти погляд читача в інший бік.

Елементи наукової новизни. У роботі на широкому матеріалі здійснено системне і всебічне дослідження біблійних мотивів у творчості Івана Франка із застосуванням інтертекстуального підходу, що дозволяє виявити нові зв'язки між біблійними текстами та творами письменника.

Практичне значення здобутих результатів полягає у тому, що робота розширює знання про інтертекстуальність у літературі, зокрема в творчості Івана Франка: пропонує нові підходи до аналізу біблійних мотивів і християнського гуманізму; відкриває нові перспективи для інтерпретації текстів через призму сучасних гуманістичних і моральних концепцій, що сприяє формуванню більш глибокого і всебічного розуміння як самої творчості Франка, так і біблійних сюжетів. Переосмислення біблійних образів у світлі сучасних викликів може надати нові інсайти і відповіді на запитання, які турбують суспільство сьогодні. Дослідження може бути корисне для викладачів літератури, дослідників і студентів, які вивчають взаємодію між біблійними текстами і літературними творами, літературних критиків і аналітиків, які досліджують творчість письменника.

Апробація результатів дослідження здійснена у вигляді виступів на конференціях, зокрема науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи.

Здійснено публікації: «Біблійні мотиви у творчості Івана Франка» у збірнику тез за результатами звітної конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2023-2024 навчальному році у м.Кам'янець-Подільський, а також оприлюднено результати досліджень з теми «Соціальні та моральні

проблеми у творчості Івана Франка крізь призму біблійної символіки» на III Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Нові парадигми сучасної філології», яка відбулася 8 листопада 2024 року в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Структура і зміст роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (58 позицій). Загальний обсяг роботи – 88 ст.

ВИСНОВКИ

Отже, творчість Івана Франка багата на біблійні мотиви, які використовуються для поглиблення філософських і моральних аспектів його творів. Його гуманістичний підхід до християнських цінностей дозволяє переглянути традиційні моральні концепти і виявити нові шляхи для духовного розвитку й соціального впливу.

Аналіз поем «Мойсей», «Смерть Каїна», «Іван Вишенський», а також творів, які повпливали на світогляд І. Франка під час побудови власних сюжетів, інтерпретації досліджених текстів дозволяє визначити, що І. Франко оригінально переосмислює тексти Святого Письма та світові сюжети, накладаючи на них український контекст.

У першому розділі досліджено інтертекстуальне наповнення філософської поеми «Мойсей», зокрема окреслено роль прологу, який вважають самостійним твором. Він служить основою для розуміння того, як біблійний Мойсей і його місія в контексті Франкової інтерпретації вплине на розвиток сюжету та головних ідей поеми. Пролог допомагає створити межі для подальшого дослідження моральних і соціальних проблем.

Також детально представлено порівняльну характеристику біблійного Мойсея і з Франковим. Ґрунтовне дослідження показало майстерність Франка у творенні яскравих художніх образів. Франків Мойсей зображений як людина, яка бореться не лише з зовнішніми ворогами, але і з внутрішніми сумнівами і розчаруванням. Він відчуває глибоке страждання через невдячність свого народу, свою особисту невпевненість, що відображає складність його внутрішнього світу. Це показує Франкове прагнення дослідити глибші аспекти людської природи і духовного пошуку.

Другий розділ представляє рецепцію біблійних мотивів та образів у поемі «Смерть Каїна». Франко перетворює біблійний сюжет в інструмент для розгляду складних питань моральності, відповідальності й покаяння. Образи в поемі підкреслюють трагічні наслідки особистого вибору і моральних помилок, а також демонструють, як біблійні мотиви можуть служити для

дослідження людської природи. Гріх і спокуса в поемі показані як частина людського досвіду, що ставить питання про моральний вибір.

У 3 розділі описані міркування щодо суголосних ідей християнського гуманізму у творах «Варлаам і Йоасаф» та «Іван Вишенський», зокрема проаналізовано моральні та етичні аспекти, що відображають християнський гуманізм, розкрито суть та значення гуманістичних ідей у контексті християнської моралі. Ідеї про любов до ближнього і самопожертву є центральними. І. Франко показує, як ці принципи можуть вести до духовного зростання та морального вдосконалення. Митець досліджує індивідуальні моральні вибори і відданість християнським цінностям, які можуть впливати на суспільство.

Гуманістичні ідеї у Франкових творах допомагають переосмислити традиційні моральні концепти крізь призму особистого досвіду і духовного пошуку. Франко пропонує глибше розуміння християнських цінностей, акцентуючи увагу на їх практичному застосуванні в житті людини.

Отже, біблійні мотиви у творчості Івана Франка служать для поглибленого дослідження філософських і моральних тем. Поет використовує біблійні образи і сюжети для розкриття складних аспектів людської природи, духовного пошуку. У всіх проаналізованих творах митця фігурує тема любові до рідного народу, відданості гуманістичним принципам, служінню задля загального добра й допомоги ближньому. Не зважаючи на те, що творчість Івана Франка широко досліджена, все ж поле для нових наукових розвідок є.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Аксіологія Біблії : нариси. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 121 с.
2. Академічне релігієзнавство : підручник / за наук. ред. проф. А. Колодного. Київ : Світ знань, 2000. 862 с.
3. Антофійчук В. Біблія і українська література ХХ століття : істориколітературні аспекти. *Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців : Літературознавство*. Чернівці : Рута, 2003. Кн. 2. С. 191 – 195.
4. Антофійчук В. І. «Біблія і культура» : здобутки й перспективи дослідження. Біблія і культура : Вип. 7 / ред. А. Нямцу. Чернівці : Рута, 2005. С. 121 – 125.
5. Антофійчук В. І. Українська євангельська проза ХХ століття : деякі питання поетики. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 11. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла». С. 20 – 25.
6. Антофійчук В. І., Нямцу А.Є. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі. Чернівці: Рута, 1997. 256 с.
7. Басс І., Каспрук А. Іван Франко: життєвий і творчий шлях. Київ, 1983.
8. Бетко І. Українська релігійно-філософська поезія. Етапи розвитку. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003. 240 с
9. Білоус Петро. Іван Вишенський: проблема символічної біографії. *Волинська філологічна: текст і контекст*. 2015. Вип. 19. С. 12-30. URL: <http://surl.li/kafptt> (Дата звернення: 28. 06. 2024).
10. Вербовий М. В. До питання поетики Пролога. *Українське літературознавство* : республіканський міжвідомчий науковий збірник. Львів, 1993. Вип. 58. С. 87-93.

11. Гнатюк М. Іван Франко в літературно-естетичних концепціях його часу. Львів: Каменяр, 1999. С. 27-28.
12. Градовський А., Галушко М. Вицвіт віри тої – Бог (бінарна опозиція Єгова – Азazel у поемі І.Франка «Мойсей»). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 11. С. 2-5.
13. Гундорова Т. Франко і/не Каменяр. Київ : Критика, 2006. 352 с.
14. Духовність. Культура. Нація : зб. наук. ст. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. Вип. 3 : Іван Франко та українська духовна культура. 86 с.
15. Електронна версія «Великої української енциклопедії». URL: <http://surl.li/uoohxc> (Дата звернення: 23.02.2024)
16. Енциклопедія сучасної України. URL: <http://surl.li/uoqzsw> (Дата звернення: 16.04.2024).
17. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Феміна. 1995. 688 с.
18. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703с.
19. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. Київ : Основи, 1993. 126 с.
20. Капран С. Біблія у творчості І. Франка. *Історія релігій в Україні* : наук. щорічник. Львів : Логос, 2004. Кн. II. С. 261–266.
21. Капран С. Іван Франко і релігійна тема. *Історія релігій в Україні* : праці XII Міжнар. наук. конф. (Львів, 20–24 травня 2002 р.). Львів : Логос, 2002. Кн. II. С. 391–393.
22. Капран С. Франко про походження релігійної віри. *Історія релігій в Україні* : праці XIII Міжнар. наук. конф. (Львів, 20–22 травня 2003 р.). Львів : Логос, 2003. Кн. II. С. 309–312.
23. Каспрук А. А. Українська поема кінця XIX – початку XX сторіч. Київ: Наукова думка, 1973. 247 с.

24. Каспрук Арсен. Філософські поеми Івана Франка. Київ, Видавництво «Наукова думка», 1965. С 51-62.
25. Ковалик І., Ощипко І., Полюга Л. Лексика поетичних творів Івана Франка. Львів, 1990. 264 с.
26. Конончук Т. І. Іван Франко: текст як засіб державотворення. *Вісник Академії адвокатури України*. Вип. 8. 2007. С. 11-18.
27. Кондратик Л. Й. Українське релігієзнавство доби національного відродження : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2004. 314 с.
28. Костельник Г. Плюси і мінуси в поезії І. Франка / Ломання душ (злітературної критики). Львів, 1923. *Іван Франко у критиці: західноукраїнська реценція 20-30-х років ХХ ст.* Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. С. 323–373.
29. Куца О. «Смерть Каїна» Івана Франка: джерела та деякі особливості поетики (рекомендації до компаративного вивчення твору у вузі). *Теорія літератури і порівняльне літературознавство* : наукові записки. Серія : Літературознавство. Тернопіль: ТДПУ, 2000. Вип. VIII. С. 113-131.
URL: <http://surl.li/uzlstu> (Дата звернення: 23.05.2024)
30. Матушевська Н. В. Комунікативна ситуація спокуси: філософський аспект. URL: <http://surl.li/fiissv> (Дата звернення: 16.04.2024).
31. Наконечний А., Наконечний Р. Проблеми релігійності українців у творчості Івана Франка. *Історія релігій в Україні* : праці XIII Міжнар. наук. конф. (Львів, 20–22 травня 2003 р.). Львів : Логос, 2003. Кн. II. С. 372–377.
32. Нахлік Є. К. Франкові «Конкістадори»: поетизація здобувницького героїзму. *Слово і час*. 2018. № 8. С. 26-32.
33. Неупокоева І. Г. Революційно-романтична поема першої половини ХІХ ст. Досвід типології жанру. Миколаїв: Наука, 1971. 520 с.

34. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні : курс лекцій. Київ : Вища школа ; Т-во «Знання», КОО, 1999. 543 с.
35. Павличко Дмитро. Поетичний вступ до поеми «Мойсей» Івана Франка / Укладач Б. Якимович. Львів, 2001. 32 с.
36. Пахаренко В. Нарис української поетики. Київ, 1997. 80 с.
37. Релігієзнавчий словник / [за ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика]. Київ : Четверта хвиля, 1996. 392 с.
38. Святе Письмо Старого й Нового Завіту : повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами ; пер. І. Хоменка. . URL: <http://surl.li/kphvfx> (Дата звернення: 11.03.2024).
39. Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу. Київ : АТ «Друга рука» ; МП «Фенікс», 1993. 550 с.
40. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. Стор. 171.
41. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стор. 563.
42. Словник-довідник літературознавчих термінів / Упор. : О.В. Бобир, В.Й. Буденний, О.Б. Мамчич, Н.П. Нікітіна ; за ред. О.В. Бобира. Чернігів : ФОП Лозовий В.М., 2016. 132 с. URL: <http://surl.li/uooxu> (Дата звернення: 23.02.2024)
43. Сулима В. Наукове й художнє осмислення Біблії у творах Івана Франка. *Біблія і українська література*. Київ : Освіта, 1998. С. 232–250.
44. Филипович Л. О. Етнологія релігії: традиція вітчизняного релігієзнавчого осмислення і теоретичне вирішення проблем співвідношення релігії та етносу : автореф дис. д-ра філос. наук. Київ, 2000. 36 с.
45. Філософська думка в Україні: біобібліографічний словник. Київ, 2002. С. 36-38. URL: <http://surl.li/jlukva> (Дата звернення: 22.04.2024).
46. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І.

- О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с. URL: <http://surl.li/hwtcmi> (Дата звернення: 16.04.2024).
47. Франко І. Данте Алігієрі (Характеристика середніх віків). Київ: Рад. письменник, 1965. 327 с.
 48. Франко І. Іван Вишенський і його твори // Франко І. Повне зібрання творів. У 50 т. Т. 30. Київ : Наук. думка, 1983. С. 3–284.
 49. Франко І. Про Ватикан, унію та католицизм. Київ : Наук. думка, 1981. 240 с.
 50. Франко І. Радикали і релігія. Львів, 1898. 64 с.
 51. Франко І. Статті і матеріали. Зб. 5. Львів, 1956. С. 126.
 52. Франко І. Я. Іван Вишенський, його час і письменська діяльність. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1980. Т. 28. С. 260–278.
 53. Франко І. Я. Мойсей : передмова // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 5. С. 201–211.
 54. Франко І. Я. Філософські праці // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 45. 572 с.
 55. Франко І. Я. Твори: В 3 т. Київ : Наукова думка, 1991. Т.1 : Поезії. Поеми / Упоряд. І приміт. М. С. Грицюти; Вступ. Ст. Д. В. Павличка. 672 с.
 56. Чотарі В. Принципи класифікації біблійних псалмів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Літературознавство*. 2008. № 2 (24). С. 366 – 376.
 57. International Standard Bible Encyclopedia. URL: <http://surl.li/fothsn> (Дата звернення: 26.05.2024).
 58. Laslo-Kutsyuk M. Tekst i intertekst v khudozhniy tvorchosti Ivana Franka. *Text and intertext in the Franko's artistic heritage*. Bukharest, Mustang, 2005, P. 150.